

Kobięcy strój krakowski z przełomu XIX i XX wieku

Kobięcy strój krakowski był wyjątkowo zróżnicowany i trudno byłoby przeprowadzić na podstawie którejkolwiek z jego części, jak to ma miejsce w przypadku stroju męskiego, wyraźny podział na Krakowiaków zachodnich i wschodnich. Głównymi elementami różnicującymi stroju kobiecego były przede wszystkim zdobienia i krój gorsetów oraz sposób wiązania chust. Jednak i na tym poziomie możemy zauważyć istotne różnice występujące pomiędzy sąsiadującymi z sobą parafiami, a nawet wsiami. Najbogatsze stroje występowały w zamożnych wsiach na północno-wschodnim i północnym obrzeżu XIX-wiecznego Krakowa — w Mogile, Pleszowie, Bieńczycach, Branicach, Bronowicach, dzisiaj w większości znajdujących się w granicach miasta. Ponadto krój, zdobienia, kolorystyka oraz materiał, z którego szyte były gorsety, zmieniały się także z biegiem czasu. Ciekawy przykład stanowią tutaj typ starszy i nowszy gorsetu z Bronowic, które przez pewien czas na przełomie wieków współwystępowały na tym samym terenie.

Kobięcy strój krakowski, pocz. XX wieku

Prezentowany strój kobiecy z Bronowic pochodzi z przełomu XIX i XX wieku i był to strój odświętny, noszony do kościoła i podczas uroczystości. Najbardziej charakterystycznym, a jednocześnie wyróżniającym elementem stroju kobiecego był gorset (zobacz zdjęcia powyżej). We wsiach na zachód od Krakowa, między innymi w Bronowicach, rozpowszechnione były gorsety starszego typu, szyte z granatowego sukna, zakończone w pasie zachodzącymi na siebie kaletkami. Całość była podszyta i lamowana czerwonym suknem, a na przodach zdobiona szamerowaniem i guziczkami z masy perłowej lub guziczkami mosiężnymi. Gorsety z kaletkami występowały w Bronowicach, w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku. Do tego gorsetu zakładano najczęściej koszule o kroju przyramkowym, z kołnierzykiem, które później zostały zastąpione przez [koszule z karczkiem bez kołnierzyka](#). Koszule szyte z fabrycznego białego płótna samodziałowego i były zdobione na karczku, wzdłuż rozcięcia na przodzie oraz na mankietach haftem o motywach geometrycznych i roślinnych. Dopełnienie, a jednocześnie zapięcie koszuli stanowiła spinka z koralem lub przełożona przez dziurki czerwona wstążeczka. Kobiety do odświętnego stroju

wkładały również sznurki koralu (najczęściej w liczbie trzech), zwieńczonych mosiężnym równoramiennym krzyżem. Prawdziwe korale — nie dla wszystkich dostępne ze względu na wysoką cenę — zastępowano sztucznymi, najczęściej chlebowymi. Pięknym dopełnieniem biżuterii były kobiece pierścionki z oczkiem z korala osadzonym bezpośrednio na obrączce lub z koralem osadzonym na tarczce, otoczonym granacikami. Na przełomie XIX i XX wieku noszono obszerne, długie do kostek spódnice, szyte z płótna, perkali drukowanych w drobne desenie kwiatowe, atlasów, gładkich wełenek i jedwabnych adamaszków. [Spódnice z kwiecistego tybetu](#) (cienkiej tkaniny z wełny czesankowej owiec lub kóz tybetańskich wykonanej splotem skośnym) upowszechniły się w kobiecym stroju krakowskim pod koniec XIX wieku i są jednym z jego najbardziej charakterystycznych elementów. Na spódnice przeznaczano głównie materiały w kolorze zielonym, czarnym lub białym, a najpopularniejszy był tybet drukowany w motywy karminowych róż. Wkładano zazwyczaj kilka spódnic, jedną na drugą, zwłaszcza zimą. Pod spodem noszono spódnicę spodnią (halkę) z białego płótna, u dołu wykańczaną koronką lub haftowanymi zębami. Z kolei na spódnice zakładano [zapaskę](#) (fartuch), która była wykonywana z różnych materiałów, korelujących zazwyczaj deseniem i kolorem ze spódnicą. Najczęściej była uszyta z tybetu, białego płótna lub tiulu. Zapaski krakowskie były długie i obszerne,

zasłaniając przód, boki, a także część tyłu spódnicy. Bogatsze gospodynie nosiły pod zapaską zawieszane na rzemyku skórzane sakiewki. Jako okrycie wierzchnie powszechnie noszono duże naramienne chusty. Najpopularniejszym typem w drugiej połowie XIX wieku i na początku XX wieku były wełniane chusty zwane od desenia „oknowatymi”. Chusty posiadały wzór kraty w kolorach: czerwonym, białym, zielonym i granatowym. W chłodniejsze dni kobiety wkładały także [kaftaniki \(katanki\)](#) lub granatowe żupany. Nakryciem głowy zamężnych kobiet były chusty wiązane w czepiec, a na co dzień — wzorzyste chusty perkalowe czerwone lub białe, od święta białe, płócienne lub tiulowe, z misternym haftem. Od końca XIX wieku upowszechniły się w ubiorach kobiet zamężnych i dziewcząt kolorowe chustki tybetowe związywane zwykle z tyłu głowy. Obuwie stanowiły [czarne buty z cholewami typu węgierskiego](#), gęsto karbowane w kostce, zdobione stębnówką, a niekiedy czerwoną safianową skórką.

Buty kobiece typu węgierskiego, XX wiek

względem Krakowa, a z drugiej — z faktem jej przynależności do parafii Najświętszej Marii Panny. W związku z tym na co dzień w Krakowie widywało się Bronowiczanki w charakterystycznych strojach przyjeżdżających na targi, zaś w niedziele i święta ubranych bardziej odświętnie, śpieszących do kościoła na Rynek. Najbardziej inspirujące widowisko musiały stanowić jednak śluby, kiedy to, jak opisuje Tadeusz Boy-Żeleński: „Bronowiczanki (...) jadą przez długą ulicę Karmelicką, przez cały Rynek Krakowski, zajeżdżają przed kościół Mariacki owe wozy chłopskie, wyładowane białymi sukmanami, bajecznie kolorowymi gorsetami, kierezjami, wieńcami, czapkami, w asystencji szumnych družbów na koniach, tworząc istotnie porywający grą swoich barw i zamaszystością fantazji obraz”. Obrazy tego rodzaju nie mogły być obojętne dla artystów malarzy kształcących się w znajdującej się niedaleko Rynku Krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych lub współpracujących z nią.

Wyjątkowe piękno bronowickich strojów kobiecych, przejawiające się w ich kolorystyce, bogatym zdobnictwie i wyjątkowej formie, docenili artyści Młodej Polski. W latach 80. XIX wieku wyłoniła się w Krakowie grupa malarzy zajmujących się malarstwem związanym z życiem wiejskim. Należeli do niej między innymi Włodzimierz Tetmajer, Wincenty Wodziański, Kasper Żelichowski, Stanisław Radziejowski i Ludwik De Laveaux, którzy na swoich obrazach portretowali wydarzenia z życia wsi oraz mieszkańców w odświętnych strojach. Popularność tematyki utrwalił Stanisław Wyspiański w swoim dramacie *Wesele*, dla którego inspiracją był autentyczny ślub poety Lucjana Rydla z córką bogatego chłopa z Bronowic — Jadwigą Mikołajczykówną. Dostrzeżenie przez artystów pośród bogactwa odmian strojów krakowskich odmiany bronowickiej możemy wiązać z jednej strony z bezpośrednią bliskością samej wsi

Z początkiem XX wieku pojawia się także w strojach ludowych innych regionów Polski „moda krakowska”, w znaczeniu: kolorowa, ozdobna, bogata, jak również częsty staje się udział tak zwanych Krakowiaków lub Krakowianek uświetniających uroczystości kościelne i państwowe. W okresie międzywojennym w całym kraju upowszechniły się gorsety z kramów w krakowskich Sukiennicach, szyte z czarnego aksamitu i zdobione wielobarwnymi cekinami. Choć nie miały odpowiednika w tradycyjnym ubiorze spod Krakowa, znane były jako „krakowskie”. Ukształtował się wtedy, trwający do dzisiaj, model dziewczęcego „stroju krakowskiego”, będący swobodną adaptacją tradycyjnych wzorów. Obok czarnego gorsetu z cekinami i wstążkami u ramion występowały w nim: biała bluzka z krezą, kwiecista spódnica, tiulowy fartuszek naszywany wstążkami, barwne koraliki szklane i wianuszek ze sztucznych kwiatów. W wieku XX strój krakowski staje się okazjonalnie używanym kostiumem; jako strój narodowy i reprezentacyjny noszony był podczas uroczystości państwowych, kościelnych czy świąt ludowych. Z kolei dla polskich emigrantów stanowił i nadal stanowi symbol przywiązania do ojczyzny. Współcześnie strój kobiecy krakowski występuje w zasadzie jako przebranie i często odbiega zasadniczo od autentycznego stroju. Najpopularniejsza obecnie w kulturze jest wersja dziecięca, noszona przez dziewczynki podczas uroczystości państwowych i religijnych, a także jako przebranie karnawałowe w

całej Polsce.

Na przykładzie stroju kobiecego z Bronowic możemy prześledzić funkcje, jakie pełnił strój w społeczności wiejskiej, a następnie ich przemiany i przesunięcia. Najistotniejszymi w kontekście stroju odświętnego były: funkcja świąteczna albo uroczysta, następnie estetyczna, dzięki której został dostrzeżony szeroko poza społecznością wiejską, oraz obrzędowa w przypadku takich uroczystości, jak wesela, kiedy do odświętnego stroju dodawano elementy wyróżniające poszczególne postaci, takie jak pan i pani młoda czy družba. Kolejne funkcje były związane z manifestowaniem odrębności narodowej czy też regionalnej, a w niektórych przypadkach — z podkreśleniem swojej tożsamości lokalnej, związanej z daną parafią czy też wsią. Ponadto stroje odzwierciedlały przynależność stanową, gdyż ich kompletowanie wymagało dużych nakładów finansowych i nie każdego było stać na bogato zdobione i oryginalne elementy. W przypadku stroju odświętnego najmniejsze znaczenie miała funkcja praktyczna, a w niektórych przypadkach poszczególne części stroju nie miały żadnego znaczenia praktycznego. Z biegiem czasu mogliśmy obserwować przechodzenie pewnych elementów ze stroju codziennego do świątecznego, a następnie do obrzędowego. W szerszym kontekście historycznym na przykładzie stroju krakowskiego możemy prześledzić przekształcenia funkcji całego stroju, który przeszedł ze stroju regionalnego do narodowego, zmieniając przy tym funkcję z odświętnej na reprezentacyjną i pozbawioną symboliki przypisanej mu w kontekście społeczności wiejskiej.

Opracowanie: Ewa Rossal (Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie), © wszystkie prawa zastrzeżone

Tagi: [Kraków, nakrycia głowy, Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie, Włodzimierz Tetmajer, biżuteria, strój ludowy, kobieta, © wszystkie prawa zastrzeżone](#)